

Soknyelvű világot

Legjobb barátunk lenne a könyv? Tagadom. A legjobb könyv sem kárpótol egy jóbarát elvesztéséért. S a legjobb barát sem azért a legjobb, hogy elővehessem s félretehessem bármikor, kedv s alkalom szerint. Ha valaki arról vall szenelegve, mennyivel többet kapott életében a könyvektől, mint az emberektől — kérdezzétek csak meg tőle: hát a könyvet kitől kapta?

Aki többre becsüli a könyvet az embernél, az félreérti vagy fel sem fogta a könyvek üzenetét. „Ha egy lakatlan szigetre kerülnél, melyik lenne az a három könyv, amelyet magaddal vinnél?” — jóhiszemű kamasz sznobságunk kérdése újra meg újra felhangzik. „Azt a három könyvet”, ha nehezen is, kiválogathatjuk. De figyeljük meg, életünk minden szakaszában más három könyv válik úgymond nélkülözhetlenné, ami korántsem véletlen. És különben is: mi emberek, így, ahogy vagyunk, kudarcainkkal, vágyainkkal, nem egy lakatlan szigeten élünk! Azon a bizonyos szigeten csakhamar kiderülne, hogy nem is arra a három könyvre van szükség, hanem másik három vagy harminchárom könyvre. Vagy: hogy nem is kell a könyv egyáltalán, hanem szekere kell, örökéő vagy lézer.

Ismerek valakit, aki leölmözött vagonban, a bibliakiadású kétkötetes Platónnal érkezett meg 1944 őszén egy náci lágerbe. „Erre itt nem lesz szüksége” — közölte vele a szelektálást végző SS-tiszt, amikor elvette tőle a két szürke kis kötetet. Történetünk hőseit éppen ez rázta fel halálos fásultságából: ha nem tudta volna, hova került, ebből megérthette, milyen sorsot szántak emberi lényeknek ott, ahol Platón felesleges. Az emberiség számon tartja a gondolatnak azokat a hőseit, akik könyvekért haltak mártírhalált. A könyvmáglyák gyűjtőgatóit is ismerjük: többnyire azonosak a könyv vértanúinak hőhéraival. De nem szabad megfélekednünk azokról a milliókról sem, akik századunkban, az Emberi Jogok Nyilatkozatának századában, az embert felszabadító világmozgalmak kortársaiként haltak meg úgy, hogy előbb kitépték kezükből a könyvet. Az emberi jogok megnyirbálása, az emberi méltóság megtiprása, az emberélet megsemmisítése rendszerint a könyv elűntetésével kezdődik.

Előbb csak azt állítják, hogy nem mindenkinek kell minden könyvet ismernie. Aztán az következik, hogy egy bizonyos számú könyv pótolja a többi, mintegy feleslegessé teszi, s ahogy az előbbieik száma csökken, veszedelmesen közeledve az üdvözítő Egyetlenhez (amely ösz-

szevetések híján könnyen cáfolhatatlannak minősül), úgy nő, terjed a látzólagos rend — a tényleges zűrzavar. Mihelyt az olvasó ember nem maga dönti el, mely könyvek haszontalanok vagy egyenesen károsak (mert csakugyan vannak ilyenek is!), hajlandó elhinni, hogy a Genézis könyvének költészete eleve cáfolja A fajok eredete tudományos érveit. Hogy a szabad emberi gondolatra a könyvek elpusztítása a veszelmesebb vagy a könyvek fetisizálása — azt azért nehéz eldönteni, mert a kettő rendszerint együtt jár: a pápai index is könyv. Oly nagy a könyvek tekintélye, hogy csak ezzel élve vagy visszaélve lehet egyes könyveket száműzni a polcra, kimosni az emberek emlékezetéből. Az Egykönyvű Világ és a Könyvmentes Világ között csupán mennyiségi a különbség. Nem véletlen, hogy az a király mondta ki: „márpedig boszorkányok nincsenek“, akit a történelem a Könyves jelzővel tisztelt meg.

Dési Huber István Olvasó munkása és Brecht verse, Egy olvasó munkás kérdései, Hamlet, amint „olvasva jő“ (tudós exegétái tudni vélik, hogy Montaigne Esszéinek in folio kiadását tartja finom kezében); amit Vörösmarty gondolt a könyvtárban, s amit Sartre regényében az az öregúr olvas össze, gondolkozás nélkül, ábécé-sorrendben falva a közkönyvtár legkülönbözőbb tárgyú köteteit, nem jutva tovább hosszú évek után sem az F betűnél — magasztos és siralmas példái a legemberibb szenvedélynek, az egyetlennek, amit nem olt ki az idő. Elképzelhető-e, hogy idővel a könyveket is úgy gyűjtik majd, egy letűnt kultúra muzeális ritkaságaiként, ahogy mi ma a varrottást, a bokályt, a szuszéket gyűjtjük?

Időt kérjünk az Időtől. Hiszen hasznos a gyorsolvasás, belátom. De a könyvélmény nem az olvasás pillanatában hatja át lényünket. Lassan érlelődik, s amikor felfénylik bennünk egy-egy vessző, ki tudja, miért éppen az, a sorok kilométereinek ezreiből, melyeket hűsögesen követve bejártuk többszörösen a földet, a galaxisokat — csak akkor lesz a miénk végérvényesen, akár a tegnap este olvastuk, akár hűsz évvel ezelőtt. Olyan ez, mint egy váratlan ajándék, mint egy nem remélt találkozás.

Velem Dalmáciában esett meg a csoda. Szeptember végi délelőtt lett volna, ha ott, a cirkvenicai kikötő mellett a parton, ahol ültem, nem szippantja fel a naptári időt az a kék magasság, amihez hasonlót mi, zordabb tájak lakói, boldog vándorok elbeszéléseiből ismerünk. Hasonlót csak, olyat éppen nem. „Befed ez a kék ég“ — igen, ez az a kék ég, de honnan jön a vers, ki küldte, ki üzeni, hol késett, hogy eddig azt se tudtam, hogy tudom?

Aztán feleszméltem: nem a vers jött valahonnan, én jöttem el a vershez olyan messziről és olyan gyorsan, hogy a keletkezése óta eltelt 311 év összezugorodott és tengeri kavicscsá jegecesedett a tenyeremben. Az alatt a kék ég alatt kellett rátalálnom, ahol a költő búcsúzott, tudván, hogy sorsa megpecsételődött ama kancelláriákon, ahol farkasok, hollók, vadkanok ellátásáról gondoskodnak. Cirkvenica — siettek segítségemre az adatok — ősi jusson volt a Zrínyiek birtoka; igen forgalmas, jól jövedelmező kikötő. Míg ide leértünk, napokig futott a kocsí egykori Zrínyi-birtokokon, s mégsem a horvát bán, a dúsgazdag hűbérúr, a Pázmány-nevelte császári gyámfiú, a francia királlyal leve-

lező, nagy koncepciójú politikus hatalma kápráztatott el, hanem a versé, dús javai közül az egyetlené, amellyel nem bírt az idő, a könyvé, amelynek egy tájélmény adta meg katartikus dimenzióját:

*Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó,
Órák tisztességes csak legyen utolsó.
Akár farkas, akár emésszen meg holló:
Mindenütt felyül ég, a föld léssen alsó.*

A jövő sorsa, tehát az emberé és az ember kezében a könyvé, nagyrészt azon múlik, lesznek-e ilyen tétlen órák, egy napsütötte sziklán, egy behavazott erdőben vagy otthon, a lámpa fénykörében, amikor a Gutenberg-galaxis lakója építheti magában a megfoghatatlan és illanó készséget megfoghatatlan és tartós értékek megragadására. A könyv ilyen értékek hordozója. De csak addig, amíg van kinek átadnia az üzenetet.

Filesgé. Zúlia

Dési Huber István:
Olvasó munkás

BALOGH DEZSÓ—GÁLFFY MÓZES—J. NAGY MÁRIA: A mai magyar nyelv kézikönyve. — Régi szükségletet elégített ki a kiadó a könyv megjelentetésével, a nagyközönség kezébe adva egy olyan nyelvtankönyvet, amely az iskolai nyelvtanoknál igényesebben, többértűbben és ugyanakkor közérthető formában, az elméletet gyakorlati tudnivalókkal — nyelvhelyességi, helyesírási, helyesejtési, stílári megjegyzésekkel — fűszerezve tárgyalja a nyelvi jelenségeket. A csaknem ötszáz lap terjedelmű kötet a hagyományos nyelvtani felosztást követi — hangtan, szótan, alaktan, mondat —, tartalmában azonban igyekszik lépést tartani a tudomány újabb eredményeivel. Fontos segédeszköz az iskolai oktatásban, de bárki haszonnal forgathatja, akinek szívügye a helyes — tudatos és igényes — nyelvhasználat. (*Kritérium*, 1971.)

DEREK J. DE SOLLA PRICE: Știință mică, știință mare. — Az eredetileg *Little Science, Big Science* (Kis tudomány, nagy tudomány) című könyv román fordítása nemrég jelent meg a hazai könyvpiacra. Tartalma meggyőzően dokumentálja, hogy a tudomány szerepének növekedésével, a tudománnyal foglalkozók számának gyarapodásával szükségessé vált a „tudomány tudománya” (szcientika) önálló kutatási területként való értelmezése és diszciplínájának kidolgozása. D. Price statisztikai kimutatások segítségével bizonyítja például, hogy a tudományos folyóiratok, illetőleg cikkek megjelenése az évek során bizonyos törvényszerűségeket mutat, és manapság — a „nagy tudomány” korában — elengedhetetlen ezeknek ismerete. A szerző eredetileg fizikus volt, a szcientikát később kezdte művelni, s ezért a tudományok fejlődésének me-

Hagyományt újított fel a Román Biológiai Társág, amikor új sorozata keretében területegységekre tekintve kezdte meg az ország földjének, élővilágának tudományos igényű bemutatását. Ebben az *Excursii* (Kirándulások) címen indított sorozatban jelent meg Csűrös Istvánnak, a Babeș—Bolyai Tudományegyetem botanika professzorának könyve.* Hogy mennyire általános és sürgető igényt elégít ki a sorozat, erre beszédes bizonyíték az országos siker: röviddel a megjelenés után Kolozsvártól Mangáliáig hiába kerestük a kötetet.

A retyezáti útikönyv szerzője évtizedes oktatói-nevelői tapasztalatot gyümölcsözőtétő módszerességgel vezet be olvasóját a terület geológiai múltjába, ismerteti meg földtani viszonyaival. A részletes fizikai földrajzi leírásban az időjárást, felszíni formákat, vizeket — különösen a retyezáti tavakat — jellemző adatsorok mellett a természetjárás gyakorlati segítői, a térképek és körképek sem hiányoznak.

A botanikus-szerző érdeklődési körének, de egyben a természetismeret mindennapos igényeinek megfelelően az útikönyv súlypontja a Retyezát növényvilágával — a flórával és a vegetációval — foglalkozó fejezetekre esik. Az erdők-mezők virágos ösvényein haladva szinte észrevétlenül kerülnek sorra, válnak érthetővé a szaktudomány elméleti kérdései, például a növényfajok florisztikai és vegetációs szerepe közötti lényeges különbségek, s tisztázódnak új fogalmak és homályos jelentések.

Az élő és élettelen környezet dinamikus kapcsolataira figyelve a szerzőnek a maga mozgalmasságában sikerült bemutatnia a Retyezát növényzetének történeti kialakulását, a Pop Emil-féle román pollenanalitikai iskola eredményei nyomán elénk rajzolódó vegetáció-történeti képet, az éghajlat és a növényzet párhuzamos fejlődésének szép példasorozatát. A terület fajgazdagságának jellemzése során a biológia egyik izgalmas problémáját, a fajképződés és a genetikai központok kérdését is érinti. Szakembereink, köztük elsősorban Nyárády Erazmus Gyula munkája nyomán egyedül a Retyezátból 72 *Hieracium* (hőlgymál) faj vált ismeretessé, így a hegységet mint a nemzetség egyik centrumát, evolúciós „forrpontját” tartja számon a tudomány.

Az eddigi florisztikai feldolgozások kritikai áttekintése közben a szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy számos közönséges faj — sőt esetenként teljes génuszok — retyezáti elterjedési adatai hiányzanak, nem is beszélve a fajok alegségeiről. Ekképpen a kötet a jövőbeli kutatóknak, közöttük a kiránduló műkedvelő botanikusoknak, természet-szerető tanároknak és diákoknak a lehetőségeire, feladataira is figyelmeztet.

A hegyvidék növényzetének bemutatása lehetőséget teremt geobotanikai alapfogalmak tisztázására,

* Ștefan Csűrös: *Excursii în Munții Retezatului*, Editura didactică și pedagogică. București, 1971.

TÉKA

a növénytársulások szerkezetének, gazdasági jelentőségének, jellemző fajainak és védendő növényritkaságainak számbavételére. A zárófejezet az ajánlott útvonalak, természetjáró ösvények szerint foglalja össze a tudni- és látnivalókat. Ez a fejezet a természetvédelmi követelmények áttekintésével egy új természetjáró magatartás kialakítását is szolgálja, és mint ilyen szervesen beleilleszkedik a sokat hangoztatott, de mindeddig éppen a tömeges természetjáró-mozgalom vonatkozásában kevés tényező eredményt felmutató környezetvédő törekvéseinkbe.

A retyezáti kétezres csúcsok világában barangoló kiránduló élvezettel és nagy haszonnal forgathatja Csűrös István igényes útikönyvét; a siker záloga a nagy pedagógiai, szakírói tapasztalat mellett a szerző illetékessége a Retyezát bemutatásában. Ezt az illetékességet évtizedek terepmunkájával, laboratóriumi és könyvtári kutatásaival, számos szakközleményével biztosította magának. Egyébként, aki kedvet kap a választott csapáshoz, és további részletekre kíváncsi, a felsorolt könyvészetben csaknem száz bibliográfiai alappont útmutató segítségére számíthat.

A kiadó és a technikai munkákat végző nagyváradi nyomda az adott keretek között igyekezett a legjobbat nyújtani, a gondos tördelést azonban gyakran zavarják a papíron áttűő betűsorok. Az illusztrációk a vonalas rajzk esetében sem mindig kifogástalanok (lásd például a 2. térképmelvéletet), a fényképek nyomdatechnikai kivétele azonban már súlyosan kifogásolható. Mindez azt jelzi, hogy határozottan fel kell tennünk a kérdést: nem érnének-e meg az európai mércével mérve is helytálló útikönyvek valamelyest nagyobb anyagi ráfordítást, könyvtechnikai figyelmet?

A „Kirándulások” sorozat kötetei a természettel, kevésbé ismert tájegységekkel, földrajzi fogalmakkal, közetekkel, növényekkel és állatokkal ismeretnek meg százezreket. Lapjaikon számtalan új fogalom, idegen szakkifejezések, latin növény- és állatnevek serege sorakozik. Meg kellene találni a módot arra, hogy a fizikai és szellemi dolgozók tömegeit érintő, szabad óráiknak tartalmat adó természetjáró könyvek magyar nyelvű kiadása is gazdára találjon a számos kiadói fórumok egyikén. Különösen kívánatos lenne ez azokban az esetekben, amikor a kötetek az érintett tudományág legkiválóbb hazai magyar szakembereinek a szavát is közvetítik.

Ifj. Szabó T. Attila

Mérték és cezúra

Reflexiók Szemlér Ferenc költészetéhez

Nem szándékom felmérni, sokféle szempont szerint megforgatni Szemlér Ferenc költsői életművét. S tehetném ezt annál kevésbé, hiszen nem zárult le, sőt egyre bővül, gazdagodik. A mérlegelés, Szemlér helyének kijelölése amúgy is irodalomtör-

chanizmusát nem a szokásos „humán beállítással” ismerteti, hanem a matematika kemény és pontos módszerével. Látó-körünket lényegesen kiszélesítő, hasznos és gondolatébresztő olvasmány. (*Editura științifică*, 1971.)

GHEORGHE ROMANESCU—LEONIDA LAGHIU: *Cronica participării armatei române la războiul antihitlerist.* —

A legfrissebb hazai hadtörténeti mű időrendi sorrendben — a történéseket napról napra részletezve — írja le az 1944. augusztus 23-tól 1945. május 12-ig terjedő periódus romániai vonatkozásban lényeges politikai, társadalmi, gazdasági, de főként katonai eseményeit. A kronológiai fejezetek élére helyezett havi szintézisek nemcsak tartalmi sűrítéssel könnyítik meg az eligazodást; nemzetközi politikai és világstratégiai jelzéseikkel a soron következő eseményadatok magasabb rendű összefüggései felismerettségét célozzák. (*Editura militară*, 1971.)

Tineretul și mass media. — Az ifjúság problémáival foglalkozó kutatóközpont kiadványai sorozatának újabb kötete „A tömegközlelési eszközök és az ifjúság nevelése” szimpozionon előterjesztett közlések gyűjteménye. A szerkesztő Ovidiu Bădina bevezetőjét mintegy félszáz szerzőnek a következő nagy csoportokba sorolt írásai követik: A mass media mellett és ellene; A serdülő és a mass media; Az ifjúság oktatása és a mass media; A mass media nevelő ereje; mass media a falusi környezetben; mass media az ipari környezetben; Könnyűzene; mass media és az ifjúkori bűnözés. (*Centrul de cercetări pentru problemele tineretului*, 1971.)

Helyesírási és tipográfiai tanácsadó. — A mindennapok gyakorlatában felmerült tisz-

TÉKA

táztalan vagy a helyesírási szakkönyvekben csak általánosságban érintett, pontos útbaigazítást nélkülöző kérdésekre ad választ ez a többéves gyűjtőmunka, tanácskozás után napvilágot látott kézikönyv. Az ötlet a budapesti Kossuth Nyomda korrektor-csoportjától származik de a vállalkozás fontosságát felismerve, az ügyet más szakmák szakemberei is felkarolták: a kérdések természetéből fakadóan bekapcsolódtak a munkába a nyelvtudomány, a kémia, a földrajz, az állattan szakemberei is. A Helyesírási Bizottság patronálta mű sok fontos kérdésben eligazít: főbb fejezeteiben helyesírási szójegyzéket, szabályokat ad, e szabályokat magyarázó cikkeket közöl, tudnivalókat olvashatunk benne a fizikai, kémiai, matematikai szedésről, majd tipográfiai tanácsokkal zárul ez a — gépírók, kézirat-előkészítők, szerzők, korrektorok számára — nélkülözhetetlen, a helyesírás és tipográfia alkotó művelését szépen példázó kézikönyv. (*Nyomdaipari Egyesülés, 1971.*)

BURCHARD BRENTJES: Die Orientalische Welt. — A halle-wittenbergi egyetem közel-keleti történész-docensének legújabb munkája e térség történeti fejlődését mutatja be a legrégebbi időkől a hanyatlás koráig. Azt a több ezer éves periódust tehát, amikor a Közel-kelet az emberi történelem élvonalában haladt. Érdeklődésünket főként az első fejezet köti le, hiszen a hatvanas évek régészeti feltárásai a fentebb jelölt időszakot fogalmazták újra. A szerző több ezer éves folyamatként fogja fel a nagy folyamonti kultúrák létrejöttét; a VIII—VII. évezred nagy közel-keleti erődített településeit — Jerikót, Csátál-Hüjükköt — központi szerepet játszó kereskedővárosoknak, a mezopotámiai civilizáció távoli előké-

ténéseink dolga lesz majd, s a kortársi mértékegységek az életműhöz igazítják magukat... Pedig Szemlér szorgalmasan méretkezik előttünk és bennünk egyre inkább sokasodó kötetivel.* S ez a másik nehézség: szétválasztani a lírikust a publicistától, az esszéista, a műfordító, a regény- és drámaíró Szemlértől művi beavatkozást jelent; bármennyire is „független” a líra a nagyobb egészről, csak annyira az, mint a napéjgyenlőség a Nap és a Föld járásától...

Hát csak elgondolkozhat az ember Szemlér verseinek olvastán, csak felfedezheti, kiválaszthatja azt, ami érdekli, meg is írhatja éppen, de az igazsághoz csak lábujjhegyen közeledhetik.

*

...ha múltadban igaz valád,
megmaradsz a jövőnek.

Nem véletlenül s nem indokolatlanul szokták ráfogni a Babits-rokonságot a fiatal Szemlére. Valóban lelki rokona ő, nemcsak Babitsnak, de általában a *Nyugat* költőinek; ugyanaz a — polgárt is egyre szorongatóbb — társadalmi valóság a kerete létüknek, talaja költészetüknek. Ez az a kor, melyben a kisember egyre inkább elszemélytelenedik, elvész, tehetetlenné válik, igyekszik „bekeríteni a házát” — legalább a látszat-függetlenség kedvéért; s ha rájön, hogy vára csak légvár, két út marad számára: a megsemmisülés, avagy a kifeléfelé törekvő cselekvés.

Es Szemlér sorsának, költői útjának egy másik meghatározója is van: a nemzetiségi lét. Ami nemcsak érvényesülési lehetőségeit korlátozta bizonyos mértékig, de erőforrás- és feladat-többletet is jelentett számára...

Majd fél évszázada, amikor költői pályáján elindult, a magyar költészetben — főleg a forma tekintetében — a nyugatos verseszmény dominált. Erdélybe amúgy is csak a szelét ért el a meg-megújuló avantgarde irodalmi mozgalmaknak, s a pályakezdő Szemlér is inkább csak megfigyelgette ezeket (főleg az expresszionizmust), de hívőkül sohasem szegődött. Általában szigorúan kötött, időmértékes versformákat használ, klasszicizáló hajlandósága már korán kiütöközik; szabadverset szinte egyáltalán nem ír, nem mintha nem szeretné a formai szabadságot, de a kötött formákat igyekszik hajlítani, teljesen birtokba venni, azok lehetőségeit minél inkább kihasználni. De formakultuszt költészetének sem korai, sem későbbi szakaszaiban nem űzött — egyszerűen oly természetes és elengedhetetlen számára a kötött forma, mint mondjuk Petrarcanak a szonett.

Ugyanez a szigorú mértéktartás, visszafogottság, óvakodás a harsány színektől jellemzi verseinek mondanivalóját, „tartalmát” is. Nem kijelent vagy felkiált, hanem leír — tárgyiasan, de sosem közömbösen —, érvel, konvencionális versilógikával épít, asszociációi sohasem végtelensek, megérté-

* Szemlér Ferenc: Versek I—II. Irodalmi Könyvkiadó. Bukarest, 1968/1970. — Madárjósolat. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1970.

TEKA

sük nem kíván az átlagosnál nagyobb erőfeszítést. Végső soron tehát csak mondanivalója új közvetlen elődeihez képest: új, mert más korban él, olyan korban, melyet még ő sem ismer, ő sem ért eléggé; inkább csak érzi a nyomasztó súlyt, de még nem tudja meghatározni annak mibenlétét.

... szorongatott
ajkunkról feltör egy-egy érthetetlen, halk
fojtott kiáltás...

— írja 1929-ben, érezvén a szorítást; de még artikulálatlan kifejezése ez az egyre abszurdabbá váló világba lökött ember vergődésének, kiút-keresésének. Szükségszerű a magány feloldásának, a sorsársak keresésének az igénye:

*Ó, testvér, add a karodat, a szavadat, a szemedet,
melegíts fel, adj erőt, hogy bizakodjam!*

Kapaszkodás ez a vízszintesen, a megtartó erő keresése — ingoványon gólyaláb, hajótöröttnek tujaj —, harc a biztonságért, a fennmaradásért, melyhez, immár általa is felismerten, a magány kevés, de ezt még alighanem csak a vesszőnyalábról szóló tanítómesze példázza számára; három évvel később is még csak a költői hivatástudat imperatívusza mondatja vele:

Zajos és hirtelen idők jönnek felénk.

— — — — —
*Ó, költő, énekelj! kiált! légy hangszóró, légy
megafon,
zengd ki az élők panaszát megszázszorozva
magadon!*

Felismerése ez a humánumot fenyegető veszélynek, a védekezni kényszerült öntudatra ébredése, a költői hivatás vállalása ez, de a valódi megtartó erőkhöz való viszonya még inkább csak passzív, nem jut el a cselekvésig. A harmincas évek második felében azonban egyre jobban tudatosodik benne, hogy a „polgári lét” korlátai az ő korlátai is egyben:

*A börtönömet én csinálom,
hivatal, pénz, polgári lét
takar és a sűrülő rácson
nem bújhatok át semmiképp.*

A fasizálódás, a humánum tagadásának és megcsúfolásának az évei következnek, amikor az ember emberként kell hogy megőrizze önmagát, s nagyon is szükség van a Jónások prófeciáira, a harcoss humánnumra... Szemlér teljes mértékben tudatára ébred felelősségének, s bár nem prófétál — pacifista verseket ír; megtalálja a néphez vezető utat:

*Nem magamért, népemért fojtogat
a bú s a kétely...*

(Internacionalizmusának, humánumának bizonyítéka románból való versfordításgyűjteménye is, me-

peinek tekinti.. Jerikó falainak a felépítése például szerinte negyvenezer-ötvenezer munkanapot, nagy lakosságtömörülést, az ösközösségi viszonyokon túlmutató munkaszervezeti formákat tételez fel. (Deutscher Verlag für Wissenschaften, 1970.)

VERES PÉTER: Szárszó — A szerző utolsó könyve el-
lentmondásokkal és tévelygés-
sekkel zsúfolt fél évszázad be-
fejezetlenül maradt krónikája;
népben, nemzetben gondolko-
dó író higgadt és bölcs ön-
elemzése, annak a szellemi-lel-
ki fejlődésnek útja-ívelése,
amely a balmazújvárosi ag-
rárszocialista mozgalommal
kezdődik, átvezet az 1919-es
forradalmon és eljut Balaton-
szárszóra, „a népi forradalmi
szerveződés jelképi értelmé-
hez”. És közben állomások,
nem utolsósorban az „új és
más irodalmi célokot és esz-
ményeket” adó *Korunk*, Gaál
szellemi útmutatása, amely
elősegítette a szociografikus
realizmusnak a falukutató
mozgalommal, a népi irodal-
mi programmal való ötvözö-
dését. (Magvető, 1971.)

**R. P. FEYNMAN, R. B. LEIGH-
TON, M. SANDS: Mai fizika.**
— A fizikai alap kutatás ered-
ményei nyomán kidolgozott új
technológiák, alkatrészek, be-
rendezések, anyagok szinte
napról napra az ipari gyakor-
lat részévé válnak. Szükséges-
nek bizonyult tehát egy olyan
átfogó jellegű kézikönyv ki-
adása, amely a tárgy iránt ér-
deklődő mérnökök, tanárok,
egyetemi hallgatók számára a
fizika egészének összefüggé-
seit alaposan ismerteti, és
részletesen foglalkozik korunk
fizikájának alkalmazási lehe-
tőségeivel. Ezt a feladatot tel-
jesíti a Nobel-díjas fizikus,
Feynman — és munkatársai
— rendkívül jelentős, kilenc-
kötetes műve, amelynek utol-
só kötete nemrég jelent meg.

TÉKA

Az eredetileg egyetemi előadássorozatnak készült könyv alkalmas arra, hogy az újért való lelkesedést az olvasókba is átültetve, képessé tegye őket a rohamosan bővülő új ismeretek befogadására. (*Műszaki Könyvkiadó, 1968—1971.*)

Sóvidéki keresztzemesek. — Csillagos, macskanyomos, szarufás, rózsás, szegfűs, gerezdes székely varrottások, rúdravalók, párnabütök fél-száznyi színes mintarajza; íze-lítő egy tájegység nemzedék-ről nemzedékre átöröklött díszítőművészetéből; példaadás, ösztönzés a népművészeti hagyományok felkutatására, megbecsülésére; eligazító, ízlésre nevelő segédeszköz azoknak, akik otthonukat otthonosabbá akarják tenni. Dicséret illes-sen mindenkit, aki hozzájárult e gyűjtemény összeállításához, megjelentetéséhez. (*A Hargita és Kovászna megyei Művelődés- és Művészetügyi Bizottság és a Népi Alkotások Háza, 1971.*)

Lenin stílusa. — Lenin halálakor még virágjában volt az OPOJAZ, a költői nyelv tanulmányozására alakult társulat. Legjobb képviselői: Viktor Sklovszkij, Lev Jakubinszkij és a három Borisz: Ejhenbaum, Kazanszkij, Tomasevszkij, valamint a később élettrajzi regényeiről ismert Jurij Tinyanov, kísérletet tettek az orosz futuristák lapjában, a LEF-ben arra, hogy Lenin írói és szónoki stílusának szabályait felmérjék, kiderítsék hatásának titkát. Akkor és azután pejoratív értelemben orosz formalistáknak nevezték őket; ma már viszont, amikor a strukturalizmus előbb a nyelvészetben, majd az irodalomkritikában utat tört magának, előfutárokat látunk bennük. A közel ötven évvel ezelőtt megjelent, de nálunk csak most — Téka-

lyet a háború küszöbén adott közre.) S mert soha-sem tántorodott meg, az embertelenségben is tiszta maradt, bátran meri leírni 1944-ben:

...ha múltadban igaz valál,
megmaradsz a jövőnek.

A felszabadulás s az azt követő demokratikus átalakulás képezi a Szemlér költészetében jelentkező *cezúra* társadalmi okát. Az eddigi „egyéni sors”-téma mellé döntő hangsúllyal vonul be költészetébe a közösségi téma, a pesszimizmust és a kételyt felváltja a derűlátás és a bizakodás; teljes mértékben azonosul a közösség ügyével: közösségi élményeket, aktuális problémákat versel meg. De: költészetének üresjáratát most egyre sürűbbek — többnyire csak a forma jelzi, hogy versről van szó, egyébként esztétikailag érdektelen, amit mond. Egyre általánosabbá válik kedvelt versszerkesztési módja — melyet fokozatosan kizárólagossá, egyéni *conditio poeticá*vá fejleszt —: leírással kezdődik a vers, hogy aztán fokozatosan telitőd-jék a hordozandó gondolattal.

S ez a *cezúra* visszafelé is igazolja önmagát: az új világ, az új világnézet átértékelleti vele saját múltját..., s ez egyben a követendő utat is segít kiszabni:

...most látom csak, hogy mi az új,
ami mind jobban kivirul,
s mind jobban megérteti múltam.

S mintha csak a lehetséges költői témák szűk köre s a leegyszerűsítésre, sematizálásra irányuló követelmények miatt kárpótolná magát, egyre többször vált át a prózaírásra...; s egyik, 1957-es esz-széjéből idézem a következő passzust:

„Jó verset írni: ez persze csak szándék, kegyes óhaj — ez még csak az *ars poetica* egyik oldala. A kérdés éppen az, hogy mi a jó vers? (...) és hogy melyik az az út, amelyen hozzá el lehet érni?”

*

...És a föld forog,
hogy a kímért idő
könyörtelen lejárta pontosan
megmérhető legyen vele.

Jó verset írni?... — Az ötvenes évek vége felé egyre több rá a lehetőség. A metszet, a *cezúra* ideje után minőségileg más korszak kezdődik. Az 1959-ben megjelent kötettel — Szemlér költészetében is. Sokasodó allegóriák, filozófikus mélységek felé való fordulás jellemzik ezt a már több mint tíz éve tartó korszakot — s egyre szembetűnőbbben még valami: a *mérték*. A mérték, mely több-kevesebb tudatossággal eddig is jelen volt verseiben, s mely most egyre nagyobb hangsúlyt kap — életböleseletté válik, akár a régi görögöknél; s a költői tartásnak, életszemléletnek is ez lesz a tengelye —; már-már nagy kezdőbetűvel kell írunk ezt a mértéket. Mely

valutája az egyensúlynak, a nyugalomnak, a fehérhajú csendnek... És jó, hogy az egyensúlyért állandóan harcolni kell! Mert a költő ezt a harcot versben is harcolja, sőt: még nyilvánvalóbban, mert áttételesen. 1964-ben írja:

... *Mi ez: aggulás avagy kór?
Vagy bölcsérés? ... Vagy mi ez a titok,
hogy magamra már nem hasonlítok
s az vagyok, mégis, aki voltam egykor! ...*

Igen: kérdő- és felkiáltójelek, kínzó kétélyek, egyáltalán nem retorikus felkiáltások, s mindezek eredménye: a legkisebb fűbe, virágba, az esős novemberi napba is belelátni a szabályt, a törvényt — mely igazgat mindeneket; végül is mindent a harmóniáig, az antik egyensúlyig absztrahálni — s lakonikus bölcsességgel elviselni az öregséget. Lírának ebben az új sztrátumában, az „örögkori versekben“ eddigi költői erényei csodálatos tisztaságukban, csiszoltabb minőségükben, mintegy szintetizálva vannak jelen. A legkötöttebb versformákat is majdnem prózaversekké oldja fenségesen hőmpolygó versmondataival. Itt már nincs semmi fölösleges, semmi fecseklés, semmi szertelenség. A szavak, a képek, a mondatok úgy épülnek egymásra, hogy magyarázzák, bővítik, poliszemantikussá teszik egymás jelentését, a szerkezet pedig azon határig egyszerűsödik, ahonnan már csak a végső harcok, a bölcs öregkor igazságai mondhatók ki.

A költő nem rémítetteti magát a Véggel, a Styx vízával, nem siránkozik a vissza amúgy sem verhető elmúláson; tudomásul veszi a tőle független élettani és nem élettani törvényeket, rezignáció nélkül — néhol már-már kozmikus összefüggésekkel illusztrálva:

... *És a föld forog,
hogy a kímért idő
könyörtelen lejártá pontosan
megmérhető legyen vele.*

De tudja, hogy:

... *a napok fogynak.
A hetek kevesbednek. A hónapok
száma mindegyre kisebb. Az évek
talan már nincsenek is.*

Hát természetes, hogy — ha csak pillanatokra is — a mérték szigora nem elég visszatartani az embert, aki végső soron mégiscsak tehetetlen. De a harc a harmóniáért, az egyensúlyért, a megnyugvásért folyik, hát a költő el kell hogy érje a célt, a tengelyt. Egy másfajta *Wanderers Nachtlied* ez:

*A tó vizébe pár
sugár
vág ritka rendet.*

*Hanyag
mozgással hanyatlík a nap.
Kopár
és sárga már.*

TÉKA

kötetben — jelentkező hat nyelvészeti és stilisztikai tanulmányhoz Csehi Gyula írt előszót, fordításukon pedig egész kollektíva dolgozott: B. Fejér Gizella, Juhász Tamás, Mikó Imre, Nagy Géza és Nagy Jenő személyében. (*Kriterion*, 1971.)

Marea conflagrație a secolului

XX. — Az átfogó igénnyel, de a nehézségek tudatában újtára bocsátott első román nyelvű mű a második világháborúnak — a hazai irodalomban eddig főként résztanulmányokban elemzett és politikai publicisztikában sűrűn felidézett — történetéről. A Valter Roman és Gheorghe Zaharia szerkesztői irányításával — több hadtörténész közreműködésével — dolgozó szerkesztői bizottság és szerzői kollektíva főként Románia szerepének új megvilágítására törekedett, az időszertűség követelményeinek megfelelően. Kezdeményezésük problémáinak ismeretében (például: a világ legfőbb archívumai még mindig hozzáférhetetlenek) a szerzők — elvitathatatlan érdemekben gazdag — ötvenhat íves könyvüket „kezdetnek“, további munkára ösztönző „felhívásnak“ tekintik, tehát vitaindítónak, ami kétségtelen erényei számát gyarapítja. A jóhoz szokott olvasó a következő, javított kiadások korszerűbb nyomda-technikai kiállításában is reménykedik. (*Editura politică*, 1971.)

TÁNCSICS MIHÁLY: Életpályám. — A Jókai méltatta „első néptribus“ önéletrajzát nálunk 1943-ban Gaál Gábor, most Csetri Elek gondozásában nyomták ki. A tartalmas bevezető korszerű kritikai álláspontjáról is forró szeretetet ébreszthet a diákolvasóban (a Tanulók Könyvtára 88. kiadványáról van szó!) a „népfeltámadás“ örök tervezője és szervezője iránt, aki nemcsak

TÉKA

hogy maga törekedett közér-
tetőségre demokratikus ige-
hirdetésében, hanem szívesen
adott szót a tömegeknek is
munkás- és parasztlevelek köz-
lésével. A Tánácsics-kutatás ha-
zai kiegészítéseként üdvözöl-
hetjük mindazokat a könyvtári
adatokat, melyek a forradal-
már néppolitikus és publicista
egykorú erdélyi népszerűségét
igazolják. Kapóra jövő ifjúsági
olvasmány ez a memoár: Tán-
csics Mihály történelmi szen-
vedélyessége ma is népi fele-
lősségre és szolgálatra buzdít.
(Dacia, 1971.)

De mégis csak melenget.

„Jó verset írni: ez persze csak szándék...“
Azaz gyönyörűen kihasználható lehetőség. Verssé
szublimálni az életet, abban megküzdeni a meg-
küzdeni valókat: költő számára parancsoló szüksé-
gesség. Lírával kitölteni a különben üres formát:
egyét jelent ez a költői és emberi helytállással, az-
zal, hogy a költő ne „zsongatag éneket“ írjon.

Az emberi és költői élet szertelenség és mérték,
cezúra és folytonosság. Csak az a fontos, hogy tud-
ja, mi a dolga. Mint Szemlér:

*... Csak a költő üldögél még
egy tavi tájon, mozdulatlan csónak
padkáján, lankadt evezők közt. Titkon
ő nézi csak a felhők fordulását
s a többiekre gondol. Ez a dolga.*

Németi Rudolf

Tamás Klára: Illusztráció
Ana Blandiana kötetéhez